

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI JORIY ETISHNING AHAMIYATI

Umaraliyeva Muazzam Muxtorjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang‘ich ta’lim) yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Ilmiy maslahatchi: Jo‘rayeva Turg‘unoy

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23163750>

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich ta’lim amaliyotida qo‘llanilayotgan yangi avlod darsliklarining didaktik xususiyatlari, an‘anaviy darsliklardan farqli jihatlar hamda ulardan foydalanish jarayonida uchrayotgan metodik va tashkiliy muammolar tahlil qilinadi. Xususan, o‘qituvchilarning yangi metodik yondashuvlarga moslashuvi, ota-onalarning uy vazifalarini bajarishda bolalarni qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘liq qiyinchiliklari, dars vaqti hamda topshiriqlar hajmi o‘rtasidagi mutanosiblik, moddiy-texnik ta‘minot masalalariga e‘tibor qaratiladi. Muammolarni yumshatish va darsliklarning ta‘limiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, yangi avlod darsliklari, kompetensiyaviy yondashuv, mantiqiy fikrlash, metodik moslashuv, interfaol metodlar, ota-onalar hamkorligi.

Kirish

So‘nggi yillarda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan yangilanishlar boshlang‘ich ta’lim mazmuni va uni tashkil etish usullariga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Mazkur jarayonda yangi avlod darsliklari muhim o‘rin egallaydi. Ular o‘quvchiga tayyor bilimlarni o‘zlashtirish va qoidalarni yodlash bilan cheklanmasdan, savol qo‘yish, izlanish, fikr yuritish hamda egallangan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkonini berishga yo‘naltirilgan.

Yangi darsliklarning mazmuniy yo‘nalishi o‘quvchining javobni yodlab aytishidan ko‘ra, uning mazmunini anglashiga va xulosaga mustaqil kelishiga urg‘u beradi. Biroq bunday yondashuvni kundalik dars amaliyotiga tatbiq etish muayyan metodik va tashkiliy shart-sharoitlarni talab qiladi. O‘qituvchining yangi usullarga tayyorgarligi, ota-onalarning

darslik mazmunini tushunishi, mashgʻulot vaqtini oqilona taqsimlash hamda zarur resurslarning mavjudligi ushbu jarayon samaradorligiga taʼsir etuvchi omillardir.

Boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining dars faoliyatini kuzatish, anʼanaviy va yangi avlod darsliklaridagi topshiriqlar tuzilishini qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, oʻquvchilar va ularning ota-onalari oʻrtasida oʻtkazilgan anonim soʻrovnomalar natijalariga eʼtibor qaratish lozim. Manbada qayd etilgan kuzatishlarga koʻra, yangi darsliklarda xalqaro PISA va PIRLS baholash yondashuvlariga mos topshiriqlar, rasmlar va illyustratsiyalardan foydalanilgan. Shu bilan birga, darsliklarda nazarda tutilgan imkoniyatlarni amaliyotda toʻliq roʻyobga chiqarishga toʻsqinlik qiluvchi ayrim omillar mavjudligi koʻrsatiladi.

Yangi avlod darsliklarida ochiq savollar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy topshiriqlarning berilishi oʻqituvchidan darsni tashkil etishning moslashuvchan usullarini egallashni talab qiladi. Anʼanaviy tarzda tushuntirish, yozdirish va yodlatishga asoslangan faoliyatga koʻnikkan pedagog uchun oʻquvchilar oʻrtasida erkin muloqot, tahlil va mustaqil izlanishni yoʻlga qoʻyish qoʻshimcha metodik tayyorgarlikni taqozo etadi. Darslikdagi barcha topshiriqlarni belgilangan vaqt ichida bajarishga intilish esa ayrim hollarda mazmuniy muhokama va fikrlash faoliyatiga ajratiladigan vaqtni qisqartirishi yoki uzaytirishi ham mumkin. Shuning uchun har bir oʻqituvchi sinalgan va natijaga aniq erisha olishiga yaqindan yordam beruvchi metod va usullardan foydalanishi zarur.

Yangi darsliklardagi ayrim uy vazifalari mantiqiy fikrlash, kuzatish yoki ota-ona bilan birgalikda sodda tajriba oʻtkazishni nazarda tutadi. Anʼanaviy darsliklarga koʻnikkan ota-onalar uchun bunday topshiriqlarning maqsadi hamda kutilayotgan natijasi har doim ham tushunarli boʻlmasligi mumkin. Tayyor qoida yoki namunaviy yechimning bevosita berilmaganligi darslik mazmunini notoʻgʻri talqin qilishga olib kelishi ehtimoli bor. Shu sababli maktab va oila oʻrtasida izchil tushuntirish hamda hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Bugun farzandini taʼlim-tarbiyasiga eʼtiborsiz boʻlmagan har bir ota-ona ham oʻz ustida ishlashi va farzandi bilan birgalikda topshiriq, uyga vazifalarni bajarishi kerak. Sababi, taʼlim jarayoni samaradorligini taminlash faqatgina oʻqituvchining vazifasi emas. Bu hozirgi kunda barchamizning oldimizda turgan eng asosiy vazifamizdir.

Manbada ko’rsatilgan muammolardan yana biri — dars davomiyligi bilan topshiriqlar hajmi o’rtasidagi nomutanosiblikdir. Ayrim mashg’ulotlarda belgilangan vaqt ichida barcha vazifalarni bajarishga urinish o’quvchilarning topshiriq mazmunini chuqur anglashiga va o’qituvchining individual yordam ko’rsatishiga imkonni cheklashi mumkin. Natijada darsning asosiy maqsadi bo’lgan tushunish, tahlil qilish va bilimni amalda qo’llash jarayonlari shoshilinch bajarilish xavfi tug’iladi. Lekin bu topshiriqlarni barchasini hamma o’quvchilar birday tez va oson bajara olmaydilar. Shuni inobatga olgan holda har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishimiz zarur.

Yangi darsliklarda interfaol ta’limni qo’llab-quvvatlovchi video, audio va tarqatma materiallardan foydalanish nazarda tutiladi. Biroq ta’lim muassasalarining texnik imkoniyatlari bir xil emasligi ushbu resurslardan foydalanish darajasiga ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu bois raqamli vositalar bilan bir qatorda bosma ko’rgazmali materiallar va muqobil metodik resurslar bilan ta’minlash ham maqsadga muvofiqdir.

Aniqlangan qiyinchiliklar yangi avlod darsliklarining mazmunini inkor etishdan ko’ra, ularni ta’lim amaliyotiga tatbiq etish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko’rsatadi. Shu nuqtayi nazardan quyidagi takliflar maqsadga muvofiq:

1. O’qituvchilar uchun nazariy ma’ruzalardan tashqari, darslikdagi topshiriqlarni amalda bajarish, muhokama va loyihaviy faoliyatni tashkil etishga qaratilgan amaliy treninglar hamda mahorat darslarini yo’lga qo’yish.
2. Darsliklardagi QR-kodlar yoki maktabning raqamli platformalari orqali ota-onalarga mo’ljallangan qisqa yo’riqnomalarni taqdim etish. Ularda topshiriqning maqsadi va bolaga qanday ko’mak berish mumkinligi sodda tilda tushuntirilishi lozim.
3. O’qituvchiga sinfning tayyorgarlik darajasi va o’zlashtirish sur’atidan kelib chiqib, topshiriqlarni tanlash hamda dars vaqtini moslashuvchan taqsimlash imkonini berish.
4. Texnik imkoniyatlari cheklangan maktablar uchun bosma ko’rgazmali vositalar, tarqatma materiallar va metodik tavsiyalardan iborat to’plamlarni tayyorlash.

5. Maktab, o‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasidagi muntazam muloqotni kuchaytirib, yangi darsliklarning maqsadi va topshiriqlarni bajarish tamoyillarini tushuntirib borish.

Boshlang‘ich ta’limda yangi avlod darsliklaridan foydalanish o‘quv jarayonini bilimni yodlashga yo‘naltirilgan modeldan fikrlash, izlanish va bilimni amaliyotda qo‘llashga asoslangan yondashuv tomon rivojlantirishni ko‘zda tutadi. Ushbu maqsadga erishish darslik mazmunining o‘zi bilangina belgilanmaydi; o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, ota-onalarning jarayondagi ishtiroki, dars vaqtining oqilona tashkil etilishi va zarur o‘quv resurslarining mavjudligi ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli yangi darsliklarni amaliyotga joriy etish jarayonida pedagoglarni amaliy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ota-onalar uchun tushunarli yo‘riqnomalar yaratish, topshiriqlarni sinf ehtiyojlariga mos tanlashga sharoit yaratish hamda texnik imkoniyatlari cheklangan maktablarni muqobil materiallar bilan ta’minlash zarur. Mazkur chora-tadbirlar darsliklarning didaktik imkoniyatlaridan samarali foydalanish va o‘quvchilarda mantiqiy hamda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ziyoyev S.B. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: O‘qituvchi, 2024. – 112 b.
2. Qosimova K., Matchonov S. va boshq. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2023. – 180 b.
3. Abdullayeva Sh.A. Yangi pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayonida qo‘llash amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 95 b.